

סטודנט באקדמון

אתה לוקח בידך את ספר השירים המתורגמים שערכת, פותח בעמוד מקרי ומקרב אל פניך. עיניך דוגמות שורות אחדות והידיים ממהרות לדפדף לעמוד אחר. שוב טבילה קלה וכבר אתה עובר לקרוא את הדברים שניסחתי בשבילך על הכריכה האחורית. אתה מסיט את הספר בחזרה אל המדף ושוב מושך אותו בהתעקשות של רגע לעבר החזה. משקל כבד כזה, החלטה קשה מנשוא. מה הדבר שיגרום לך סופית לשאת אותו אל הקופה ומשם בתיק אל תוך חייך? מה עוד צריך להתרחש כדי שתשלים את כל התהליך כולו? הכוכבים הרי מסודרים במסלולם והניאונים נחים בחיזורונם על הדפים הלבנים. לבסוף, מקץ שהות רבה ואינספור תהיות, אתה משיב את הבתול אל בדידותו על המדף. אם תחזיק את שמיעתך תוכל לשמוע את יפחת הדף ואת צֶפֶר השירים המתקומם ממשיך להתלהט בצפייה.

צדוק עלון

מיהי הציפור ומיהי העיר הקדושה

דליה כהן קנוהל: **ציפור בעיר קדושה**, 'גמא', 2019

נושא מרכזי בספר הוא העבדות; היא מופיעה ברבדים השונים של הספר, הן של המאה השבע-עשרה, ששם היו יהודים מעורבים, והן של היום: פלורה המשפטנית עוסקת במיגור סחר בנשים והחפצתן, יוצאת למסע שבסופו של דבר יכלול בחובו צדדים אישיים ובעיקר מימוש עצמי, וכן צדדים עקרוניים, מלחמה בעבדות ונקיטת עמדה לשם הפיכת החברה לטובה יותר.

למונח "עבדות" יש ממד נוסף: בניגוד לעבדות שבה יש אדונים ועבדים, יכול אדם להיות עבד גם אם אין לו אדון. כלומר, אדם המשתעבד לזולתו ואינו נשמע לקולו הפנימי. בהקשר הזה ראוי לציין את דבריו של שפינוזה - שמשולב גם הוא בתוך הסיפור (דמותו של בנדיקט מאזכרת את שפינוזה בהיותם נושאים אותו שם) אשר מגדיר 'חופש' כך: "חופשי הוא מי שפועל על פי הכרח טבעו ואינו נכרע לפעולה על ידי זולתו". מי שנגרר לפעולה על ידי זולתו והוא אינו נשמע לקולו הפנימי הרי הוא עושה שקר בנפשו ובמובן הזה הוא אינו בן חורין אלא עבד.

הממד הזה הוא חשוב כי "ציפור בעיר קדושה" מחפשת את החופש, את החירות לצאת מן הכלוב ולעוף ללא מגבלות שמטילה החברה. בהקשר הזה אציין כי שם של ספר הוא עניין מורכב: מצד אחד צריך להתחיל לקרוא את הספר לאורו של שמו, ומן הצד השני צריך לחשוב עליו עם סיום הקריאה. ואכן כך אירע לי - לאורך קריאת הספר שאלתי את עצמי מיהי אותה ציפור, וכשסיימתי לקרוא חשבתי שהציפור יכולה להיות פלורה או בעצם כל אחת מהדמויות - המסומלות על ידי פלורה - שאינן נכנעות לתכתיב החברה, כך שהציפור יכולה להיות גם דמות שאינה מופיעה בספר. הדבר הובילני לשאלה - מהי העיר הקדושה? ומכאן מחשבתי הובילה אותי למסקנה שהציפור של קנוהל היא סמל לכל הוויה אנושית המבקשת להשתחרר ממסורות ומכבלי החברה, ושהעיר הקדושה איננה עיר מסוימת אלא ההוויה כולה הנתפסת כקדושה.

קנוהל מבינה כי היצירה נועדה לא רק לתאר תובנות נפשיות אלא אף לשנותן; נושא העבדות, שכאמור מהווה מוטיב מרכזי בהפתחות העלילתיות השונות, בהחלט זועק לשינוי, והיצירה במובן זה מעוררת הדים לשינוי המצב.

קשה לסווג את הספר לאחת מן הסוגות המוכרות לנו, שכן הוא משלב סיפורת, שירה, מחקר, עובדות דוקומנטריות, דמיון, וזאת על פני תקופות שונות ודמויות שונות שאט אט מתחזרות מהות ההקבלה ביניהן והקשר ביניהן. לכך מצטרפת העובדה כי הסיפור מסופר מפיהן של הדמויות השונות מנקודת מבטן - באשר גם הציפור וגם משחק השחמט מספרים לנו משהו מטעם עצמם - וכל זאת מעמיק את מורכבותו של הספר.

כך לשם דוגמה, מרים קאשני במאה השבע-עשרה בדלהי, המחפשת בכל מאורה את סרמר קאשני, משורר פרסי יהודי, שהוא דמות היסטורית אמיתית, שנשט אותה בליל הכלולות, ובמסעה הזו היא מסמלת תחושת גורל, מקבילה ברומן למרים דה קורדובה, המתגוררת בימינו אלה בניו יורק, ומשמשת דמות מפתח למימוש המסע הגורלי גם הוא של פלורה, אישה ירושלמית המחפשת את אביה שנעדר מאז המהפכה האיראנית. וכך נע לו השיח בספר, שדמויות מן העבר כמו מתגלגלות לדמויות מן ההווה ושובות את לב הקורא.

חווית הקריאה בספר המורכב הזה מועצמת כי הקורא צריך להפיק מקרבו כביכול עוד יכולת נפשית, ובתמורה הוא זוכה בחוויה עמוקה של עונג ספרותי.

קנוהל שוזרת בפנינו סיפור מסע מרחיב דעת: תרבות שלמה של חיים ושל שירה פרסית נפרשת בפנינו, וכן פרטים דוקומנטריים מרתקים על החיים במאה השבע-עשרה ועל נושא העבדות. ובתוך כך, עולות תובנות נפשיות על מצבו השברירי וכמיהתו למימוש עצמי, לאהבה ולחירות של בן האנוש עלי אדמות.

צביקה שטרנפלד הפינה הצרפתית

פול אלואר

אני החיה

אני אומר לך את זה צועק לך את זה שר לך
צחוק קצר מתחת לשלג הממית
צחוק עם שחר ושמתת הקיום
הפרות הם ראי לפרחים.

יש לי אלה חברים מתחת לשלג הממית
יש לי אלה אהבות שלבן הפועם מנפח
קנין שעובד אדמה למלך
טוב יותר עם חגיגת השחר

אלף שמשות אלף פרוות
אלף לטופים מתחת לקר
עדיפה על המות מחיקה
הזמן שהשקעתי בחיים

כל הרחש של דם מתמרד.

פול אלואר; Paul Eluard (1895-1952)

דראיסט ובהמשך סוריאליסט. אלואר ייחס חשיבות רבה לשפה כעומדת בפני עצמה ולא רק כאמצעי. היה חבר פעיל במפלגה הקומוניסטית עד מותו. אשתו הראשונה ואם בתו היתה גאלה, לימים בת זוגו והמוזה של סלברור דאלי.

הוענקה להם אלא לשם זיכוי הרבים ולא להתגאות בה, ובדרך כלל הסופרים מתייחסים ביצירותיהם, בצורה זו או אחרת, למתנה המיוחדת הזו שהופקדה בידיהם.

גם אצל דליה קנוהל מצאתי התייחסות כזו. הנה היא כותבת כך: "האמת היא שלא הייתי צריכה ללמוד משפטים. הלכתי לשם כי רציתי להיות לוחמת, וגיליתי לאחר כמה שנים שזה לא בשבילי. אני הייתי צריכה להיות סופרת או משוררת. אבל, כמו כל דבר אחר בחיי, אני נזכרת מאוחר".

שאיפה לשנות מובעת ביצירתה של קנוהל גם בעוד מישורים, למשל בדבריה של אמה של פלורה מצב השירה: "חייכתי ובירכתי אותו על הספר, אבל בלבי חשבת... מי יקנה ספר כזה, וכמה אנשים מתעניינים בשירה כזאת? הרי אף אחד כבר לא רוצה לשמוע שירים כבדים על החיים" (עמוד 25). ובאמת, נראה כי חל שינוי מהותי בהתייחסותה של האנושות למעמדה של השירה ולמעמד חיי הרוח הגלומים בה; כיום משוררים וסופרים משלמים מכסים כדי להוציא לאור את ספריהם, ואין רוכש אלא מתי מספר.

במקום אחר כותבת קנוהל על שיטת הקבלה לעבודה במוסדות מסוימים - משהו לא טוב קורה כאשר מערימים קשיים על אלה "שהם לא משלנו" (עמוד 163), כלומר שאינם ברענו הפוליטית או הדתית. כאן כמובן הנפוטיזם איננו אישי אלא כלל מערכתי, ואנו מודעים היטב לעובדה כי בעת קבלה לעבודה במוסדות מסוימים קריטריונים לא רלוונטיים מקבלים חשיבות יותר מן הקריטריונים המקצועיים. וכן במקום אחר כאשר מדובר שעל אדם "להיטיב לפחות פעם אחת עם יהודי", קנוהל שואלת בצדק, "ומה עם לא יהודי?" (עמוד 165).

במובן הזה יש בספר הזה, מעבר לסיפור או לסיפורים שמשתלבים, ומעבר לתובנות מעוררות מחשבה, גם כמיהה לשינוי המצב הקיים, והוא משופע בדמויות שלא ויתרו ולא נכנעו לנסיבות חיצוניות אלא התמידו במסע הנפש שלהם למימוש עצמם לטובת עצמם ולטובת הכלל.

ציפור בעיר קדושה הוא סיפור מסעה של פלורה, אישה ירושלמית אשר בעקבות מציאת סודות זהותו והיעלמותו של אביה במהפכת 1979 בטהרן, בעזרת גילויים במוזיאון באמסטרדם של שני כתבים המספרים את סיפור משפחתו של המשורר הפרסי-יהודי הנערץ על אביה, סרמד קשאני, היא מצליחה למצוא פתח לגאולת נפשה שלה.

המסע הנפשי של פלורה נועד "לשמור על כל החלקים הישנים של מי שהייתי" (עמוד 159); היא דבקה במשמעות האמירה ש"אנחנו נולדנו עם כנפיים ועלינו לגלות אותן במשך חיינו כך נוכל לעוף חזרה אל ביתנו" (עמ' 177). והמסע הזה של ציפור המצויה בהווה קדושה מדבר אל לבנו ולוקח אותנו "רחוק לאותו מקום לא ברור" אשר אולי רק שם אנו יכולים באמת להבין את מצבנו הקיומי ואת משמעותו (עמ' 317).

קנוהל מצליחה להעביר בעדינות את הזדהותה עם מצוקתן של הדמויות. ככש את לבי האופן שבו בשורות בודדות היא מעבירה משהו ממהות ההווה הנשית - קבלת הדין, כניעות מסוימת, אבל לא מתוך חולשה אלא מתוך עוצמה, כי מטרת הוויתור היא למען המשך הקיום. כך למשל מתבטאת אמה של פלורה כשהיא מגלה שבעלה הלך שבי אחר משוררת נועזת: "כל זה לא סיפרתי לפלורה. היא היתה ילדה וזוכרת את אביה כמלאך ללא תשוקות, כמו כל ילדה היא בטוחה שכל תשוקותיו אליה..."

לסיום אומר כי על פי רוב הסופרים היוצרים מבינים כי ניתנה להם מתנה מבורא עולם; היכולת לתאר במילים תובנות נפשיות ולהנחיל אותן לטובת הכלל איננה דבר של מה בכך; שפינוזה, המתקשר כאמור לעלילה ולהתהוותה, אומר ש"המילה מעניקה למחשבה את קיומה העילאי והאציל ביותר". והיוצרים אינם רוצים להפוך מתת יכולת זו חלילה לגאווה - יכולת זו לא